

An Analysis of the Explanation of Action from the Perspective of Early and Late Davidson

Fateme Sadat Ketabchi ¹ | Ahad Faramarz Gharamaleki ² | Abdolrasoul Kashfi ³

1. PhD student of the Department of Philosophy and Islamic Theology, Tehran University, Tehran, Iran. E-mail: Fateme_ketabchi@ut.ac.ir

2. Professor of the Department of Islamic Philosophy and Theology, University of Tehran, Tehran, Iran. E-mail: ghmaleki@ut.ac.ir

3. Professor of the Department of Islamic Philosophy and Theology, University of Tehran, Tehran, Iran. E-mail: akashfi@ut.ac.ir

Article Info:

Article type:

Research Article

Article history:

Received:

17 December 2024

Received in revised form:

10 February 2026

Accepted:

23 May 2026

Published online:

6 September 2026

Keywords:

Donald Davidson,
Philosophy of Action,
Explanation of Action,
Causal Explanation,
Deviant Causal Chains.

Abstract: The primary objective of this research is to analyze and critique Donald Davidson's perspective on the explanation of action using a descriptive-analytical method. It explores the implications of his early and late views on the nature of the human sciences and their methodological distinction from the natural sciences. In his early period, specifically in the seminal essay "Actions, Reasons, and Causes" (1963), Davidson defended causal explanation based on "primary reasons" (a combination of belief and desire). However, an analysis of his later works reveals a significant shift following his engagement with the problem of "deviant causal chains" (the climber example). The findings suggest that explaining action under deterministic laws is untenable due to the exclusion of "volition" and related structural challenges. Consequently, human sciences must rely on "probabilistic generalizations" rather than strict nomological laws.

Cite this article: Ketabchi, F. Faramarz Gharamaleki, A. Kashfi, A (2026). An Analysis of the Explanation of Action from the Perspective of Early and Late Davidson, *Philosophical Meditations*, 16(38), 45-73. <https://doi.org/10.30470/phm.2026.1983111.2335>

© The Author(s).

Publisher: University of Zanjan.

DOI: <https://doi.org/10.30470/phm.2026.1983111.2335>

Homepage: phm.znu.ac.ir

Introduction: The inquiry into why phenomena occur and its role in the acquisition of knowledge is rooted in Aristotelian thought, which posits that true knowledge is attained only through understanding the “why” and the causes of an event (Aristotle, 1991). In the contemporary era, the explanation of human action clarifies the very nature of the human sciences. Until the mid-20th century, thinkers like Carl Hempel advocated for causal explanation, while critics such as William Dray argued that explanation by reasons constitutes a “rational explanation” distinct from scientific explanation (Dray, 1957). Amidst this debate, Donald Davidson (1963) transformed the field by redefining reasons as “causes,” attempting to categorize rational explanation as a species of causal explanation. This research investigates whether this causal stance remains defensible against challenges

such as “normativity” and “deviant causal chains.”

Methodology: This study employs a descriptive-analytical method. The theoretical framework is built upon the tension between Hempel’s “Covering Law Model” (Hempel, 1965) and Davidson’s causal theory of action. Data were collected through a detailed examination of Davidson’s primary texts and classical literature in the philosophy of action. These sources were critically analyzed to trace the evolution of Davidson’s thought from strict causalism toward probabilistic generalizations.

Findings: The research findings reveal that early Davidsonian theory attempts to reduce intentional action to “primary reasons,” conceptualized as a coordinated combination of a “pro-attitude” (desire) and a specific “belief” regarding the means of satisfying that desire. Within this framework, a reason

is considered explanatory only if it functions as the efficient cause of the action (Davidson, 1980). However, this causalist paradigm falters when confronted with the challenge of “deviant causal chains,” exemplified by the “climber case,” which demonstrates that a mere causal link between mental states and an outcome fails to satisfy the criteria for intentionality; the effect must be produced via the “right” causal route. Ultimately, Davidson’s later concessions suggest that because no purely physical or nomological criteria can define this “right route,” strict causal explanation remains unattainable in the human sciences. Furthermore, the analysis indicates that the Davidsonian definition of intention is fundamentally incomplete, as it overlooks the independent role of “volition” and fails to account for normative corollaries such as moral responsibility and accountability, which are

essential to the common-sense understanding of human agency.

Discussion and Conclusion:

Based on the foregoing critiques, the explanation of action based on deterministic laws (strict causal explanation) .is unsuccessful

Principles Derived: Unlike physics, psychophysical generalizations in the human sciences are inherently “anomalous” and cannot reduce the role of the human agent to .zero

Theoretical Application: Instead of seeking absolute laws, the human sciences should settle for “probabilistic generalizations” (Davidson, 2004). While these do not possess the precision of the hard sciences, they are sufficient for the formation of practical knowledge in psychology and .sociology

Final Conclusion: The nature of the human sciences, by virtue of their reliance on understanding motives and volition, is

ontologically distinct from that of the natural sciences, rendering deterministic prediction impossible in this realm.

Rferences

- Aristotle (1991). *The Complete Works of Aristotle*, ed. Jonathan Barnes, Princeton University Press.
- Davidson, D. (1980). *Essays on Actions and Events*, Oxford: Clarendon Press.
- Davidson, D. (2004). *Problems of Rationality*, Oxford University Press.
- Dray, W. (1957). *Laws and Explanation in History*, Oxford: OUP.
- Hempel, C. G. (1965). *Aspects of Scientific Explanation*, New York: Free Press.

دانشگاه زنجان

تأملات فلسفی

شماره ۲۶۱۵-۲۵۸۸

شماره چاپی: ۵۲۵۲-۲۲۲۸

انجمن منطق و منطق اسلامی ایران

بررسی تبیین عمل از دیدگاه دیویدسن متقدم و متأخر

فاطمه السادات کتابچی^۱ | احد فرامرز قراملکی^۲ | عبدالرسول کشفی^۳

۱. دانشجوی دکتری فلسفه و کلام اسلامی دانشگاه تهران، تهران، ایران. رایانامه: Fateme_ketabchi@ut.ac.ir

۲. استاد گروه فلسفه و کلام اسلامی دانشگاه تهران، تهران، ایران. رایانامه: ghmaleki@ut.ac.ir

۳. استاد گروه فلسفه و کلام اسلامی دانشگاه تهران، تهران، ایران. رایانامه: akashfi@ut.ac.ir

چکیده: مسأله اصلی این پژوهش، تحلیل و نقد دیدگاه دیویدسن متقدم و متأخر در باب تبیین عمل به روش توصیفی-تحلیلی است که هدف از آن بررسی لوازم این دو دیدگاه، به خصوص تأثیر آن بر چرستی علوم انسانی و تمایز روش آن از علوم تجربی است. دونالد دیویدسن فیلسوف مشهور آمریکایی با نگارش مقاله «عمل، دلیل، علت» در سال ۱۹۶۳ تلاش کرد تا از نظریه سنتی در باب تبیین عمل، یعنی تبیین علی آن بر اساس دلیل عامل، دفاع کند. وی با مقوله بندی دلایل عامل در دو مقوله «باور» و «میل»، آن را «دلیل اولیه» نامید. از نظر وی «دلیل اولیه» نه تنها عمل عامل را برای ما عقلانی و فهمیدنی می کند بلکه علت عمل نیز هست. بر این اساس، اعمال انسان را می توان بر اساس الگوی نظریه علی همپل در فلسفه علم، صورت بندی و اعمال انسانی را تحت قوانین علی ضروری تبیین کرد و نقش عامل را به صفر رساند. بر این اساس، هر عاملی که اگر باور و میل عامل S را داشته باشد همان عملی را انجام می دهد که S انجام داده است. با وجود اینکه در دوره معاصر، دیویدسن به عنوان احیاگر «تبیین علی» شناخته می شود، بررسی تحلیلی-توصیفی آثار متأخر دیویدسن نشان می دهد وی پس از مواجه شدن با اشکال «انحراف علی» و طرح مثال معروف «کوهنورد»، از موضع ابتدایی خویش دست کشیده است و ناامیدی خود را از «تبیین علی» عمل تحت قوانین ضروری ابراز کرده است.

اطلاعات مقاله:

نوع مقاله: پژوهشی

تاریخها:

دریافت: ۱۴۰۳/۹/۲۷

بازنگری: ۱۴۰۴/۱۱/۲۱

پذیرش: ۱۴۰۵/۳/۲

انتشار: ۱۴۰۵/۶/۱۵

واژگان کلیدی:

دونالد دیویدسن، فلسفه

عمل، تبیین عمل، تبیین

علی، اشکال انحراف علی.

استناد: کتابچی، فاطمه السادات؛ فرامرز قراملکی، احد. کشفی، عبدالرسول (۱۴۰۵). بررسی تبیین عمل از دیدگاه دیویدسن متقدم و

متأخر. تأملات فلسفی ۱۶ (۳۸)، ۷۳-۴۵. <https://doi.org/10.30470/phm.2026.1983111.2335>

ناشر: دانشگاه زنجان.

© نویسندگان.

DOI: <https://doi.org/10.30470/phm.2026.1983111.2335>

Homepage: phm.znu.ac.ir

(Aristotle, 1991: 73b).

مقدمه

یکی از پدیده‌هایی که دانشمندان با آن مواجه هستند، «اعمال انسانی» است. با توجه به شرایط معرفت علمی که ارسطو تعیین کرده‌است، هنگامی می‌توان به «عمل انسان» معرفت پیدا کرد که علت یا علل آن کشف گردد. در واقع، هرگاه بتوان قوانین ضروری و کلی عمل انسان را کشف کرد، معرفت به عمل حاصل می‌شود. ارسطو خود با طرح مسأله قوای نفس و تبیین عمل بر اساس چگونگی پیدایش شوق و اراده، آغازگر تبیین علی از عمل بود.

در دوره معاصر، تبیین عمل انسان چه به لحاظ فردی و چه به لحاظ اجتماعی، ماهیت بسیاری از علوم انسانی از جمله روان‌شناسی، اقتصاد، جامعه‌شناسی، حقوق، علوم سیاسی و ... را روشن می‌سازد؛ زیرا غایت اکثر این علوم تبیین اعمال و رفتارهای آدمی از جنبه‌های مختلف و تلاش در جهت کشف قوانین حاکم بر آن و پیش‌بینی رفتارهای آینده آدمی است. از اوایل قرن بیستم تا اواسط آن عده اندکی از متفکرین همچون کارل هپل معتقد به تبیین علی از عمل بودند و در برابر، بخش عمده‌ای از فیلسوفان همچون ویتگنشتاین متأخر و شاگردان وی،

بحث از چرایی وقوع یک پدیده (مطلب لم) و نقش آن در کسب معرفت، دست کم به یونان باستان و آرای ارسطو بازمی‌گردد (Joseph, 2004: 118). از نظر ارسطو، معرفت حقیقی، معرفتی است که پرده از علل وقوع یک پدیده بردارد. وی در این باب می‌نویسد: «انسان‌ها فکر نمی‌کنند چیزی را می‌دانند مگر هنگامی که چرایی آن را فهمیده باشند» (Aristotle, 1991: 71b). از نظر ارسطو شرط پیدا کردن معرفت به گزاره‌ای همانند «الف، ب است» یافتن علت «ب بودن الف» است. «ما وقتی معرفت علمی داریم که علتی را که امر واقع، وابسته به آن است، به عنوان علت آن امر واقع و نه علت امر دیگر بشناسیم ...» (Aristotle, 1991: 71b). ارسطو تلاش کرد با طرح علل چهارگانه و روشن ساختن معنای علت، روش‌ها و انواع متمایز تبیین وقوع یک پدیده و کسب معرفت را نشان دهد. با کشف علت یک پدیده می‌توان به قوانین کلی و ضروری طبیعت دست یافت و معرفت در واقع کشف این قوانین کلی و ضروری است؛ به همین خاطر متعلق معرفت از نظر ارسطو همواره امور کلی و ضروری است

هرمنوتیکست‌ها و فیلسوفان تاریخ و علوم اجتماعی همچون دیلتای^۱ و دری^۲ از مخالفان جدی تبیین علی از عمل بودند و کاربست آن را در علوم انسانی، ناممکن می‌دانستند (Winch, 1958: 115).

دونالد دیویدسن در سال ۱۹۶۳ با نگارش مقاله «دلیل، علت، عمل» تلاش کرد تا نشان دهد تبیین عمل بر اساس دلایل روانی عامل، یک تبیین علی است. وی در این مقاله خود را احیاگر نظریه سنتی در باب تبیین علی عمل نامید. دیویدسن دسته‌بندی نوینی از دلایل روانی عامل ارائه داد و تمامی حالات روانی را که در تشکیل دلیل عامل نقش دارند در دو مقوله «باور» و «میل» دسته‌بندی کرد و آن را «دلیل اولیه»^۳ نامید. دیویدسن در این مقاله استدلال کرد که «دلیل اولیه» تنها زمانی دلیل یک عمل است که علت آن عمل باشد. پس از مقاله بحث برانگیز دیویدسن، بحث در باب امکان تبیین علی از عمل، معرکه‌ای از آرای موافق و مخالف را به راه انداخت که تاکنون نیز ادامه دارد.

این پژوهش، با نگاه جامع به آثار دیویدسن در صدد پاسخ به دو پرسش هستند:

۱- آیا تبیین علی از عمل با توجه به رأی

دیویدسن قابل دفاع است؟ ۲- آیا دیویدسن در تمامی آثار خویش به نظریه علی از عمل پایبند مانده است یا از آن دست کشیده است؟ فرضیه نگارندگان در پاسخ به پرسش اول، غیرقابل دفاع بودن نظریه دیویدسن در باب تبیین علی از عمل است؛ همچنین برخلاف نظر معاصران، دیویدسن در آثار متأخر خویش با توجه به اشکال «انحراف علی»^۴ از موضع ابتدایی خویش دست کشیده است و تبیین علی تحت قوانین ضروری را ناممکن دانسته است.

باتوجه به اینکه شناخت «تبیین عمل» ماهیت و وظیفه بسیاری از علوم انسانی را آشکار می‌سازد، پرداختن به این بحث ضروری است. اگر بتوان از عمل، تبیین علی ارائه کرد، علوم انسانی تفاوت ماهوی با علوم طبیعی نخواهند داشت، اما اگر تبیین علی ناممکن باشد ماهیت علوم انسانی متفاوت با علوم طبیعی خواهد بود و پیش‌بینی ضروری اعمال انسانی در ساحت فرد و اجتماع ناممکن خواهد بود و صرفاً باید به فهم عمل و قوانین احتمالی در این باب بسنده کرد. این پژوهش پس از بررسی پیشینه تحقیق، ابتدا به طرح اجمالی الگوی علمی همپل و «نظریه

3 - primary reason

4 - deviant causal chains

1 - Wilhelm Dilthey

2 - William Herbert Dray

تبیین علی در علوم انسانی» می‌پردازد و سپس استدلال دیویدسن به سود این نظریه، و آرای دیگر او را در این باب مورد بررسی قرار می‌دهد.

باتوجه به عمر کوتاه شاخه فلسفه عمل در غرب، آثار فارسی در این باب اندک است. در باب آثار ترجمه‌شده تنها دو اثر «فلسفه دونالد دیویدسن» (ویلر، ۱۳۹۳) و «معنا و معرفت به دیگری در فلسفه دونالد دیویدسن» (اسمخانی، ۱۳۹۷) وجود دارد. در هر دو اثر، بحث تبیین علی به‌طور اجمالی مورد بحث قرار گرفته‌است؛ اما این دو اثر صرفاً به معرفی نظریه دیویدسن در این باب آن هم به‌شکل اجمالی پرداخته‌اند و از نقد و بررسی جامع این نظریه تهی هستند. باقری در کتاب «عاملیت» (باقری، ۱۴۰۰: ۲۴۰-۲۶۰) به شرح اجمالی دیدگاه دیویدسن و اختلافات وی با سرل اشاره کرده‌است؛ که این شرح اجمالی فاقد نگاهی نقادانه و جامع به آرای دیویدسن است. مهدی ذاکری در کتاب «درآمدی به فلسفه عمل» (ذاکری، ۱۳۹۴: ۱۹۵-۱۱۵) و در سه مقاله «نظریه عمل دیویدسن» (ذاکری، ۱۳۸۵ الف: ۲۰-۳)؛ «هنجارمندی و تبیین عمل» (ذاکری، ۱۳۸۵

ب: ۸۴-۶۱) و «تبیین عمل و اشکال ارتباط منطقی» (ذاکری، ۱۳۸۷: ۳۰-۵) به نظریه عمل دیویدسن پرداخته‌است. مقاله اول اختصاص به تشریح استدلال دیویدسن و بیان اجمالی انتقادات وارد بر آن دارد. وی در دو مقاله دیگر اشکال هنجارمندی و ارتباط منطقی را به تفصیل شرح داده‌است و این اشکالات را به دیدگاه دیویدسن وارد دانسته‌است. تفاوت پژوهش حاضر با این پژوهش‌ها نگاه جامع به آثار دیویدسن و همچنین تمرکز بر اشکال «انحراف علی» است. به‌نظر می‌رسد خود دیویدسن از مدعای خویش در مقاله «دلیل، علت و عمل» روی گردانده‌است و با پذیرش اشکال «انحراف علی» ناامیدی خود را از تبیین علی بیان کرده‌است.

۱. ماهیت تبیین علی (علمی)

بحث «تبیین علی^۱»، ریشه در خوانش مجدد فیلسوفان عصر جدید همچون فرانسیس بیکن، دیوید هیوم، امانوئل کانت و جان استورات میل از آرای ارسطو دارد. این امر در نهایت با تلاش‌های کارل هپل منجر به تشکیل شاخه‌ای در فلسفه جدید به نام «فلسفه

علم» شد. همپل با همکاری پُل اوپنهایم^۱ در مقاله‌ای تحت عنوان «مطالعاتی در منطقی تبیین»^۲ (1965) ایده خود را به شکل مدون و متقن در باب «تبیین علمی» شرح و بسط داد. از نظر همپل، در تبیین، با پدیده‌ای مواجهیم که به دنبال فهم چرایی آن هستیم. این پدیده که در قالب گزاره بیان می‌شود، «تبیین خواه» نام دارد. رشته گزاره‌هایی که در تبیین «تبیین خواه» به کار بسته می‌شود، «تبیین گر» نام دارد (Hempel, 1965: 334). از نظر همپل، «تبیین خواه» گزاره‌ای است (E) درباره واقعیت، رویداد یا نظم‌ی که صدق آن را از قبل می‌دانیم و از طریق بداهت یا ارائه دلیل توجیهی - به صدق آن معترف هستیم. وی معتقد است در رویارویی با یک پدیده که به شکل گزاره «الف، ب است» (E) بیان می‌شود، دو دسته سؤال با «چرا» مطرح می‌شود:

۱. چرا E صادق است؟

۲. چرا E پدید آمده است؟

پرسش اول که پرسشی معرفت‌شناختی است ناظر به صدق گزاره E و در پی مطالبه دلیل

صدق و توجیه صدق آن است؛ اما پرسش دوم که پرسشی وجودشناختی است، پس از ارائه توجیه معرفت‌شناختی بیان می‌شود و ناظر به تبیین است. پرسش‌های ناظر به تبیین، صدق «تبیین خواه» را پیش فرض می‌گیرند؛ درحالی که پرسش‌های «توجیهی» به دنبال اقامه دلیل در جهت صدق پدیده هستند. بنابراین، «پرسش‌های چرادر جویای دلیل» از «پرسش‌های چرادر ارائه‌کننده تبیین» متمایز می‌شود. دسته اول در پی توجیه معرفتی برای این باورند که E صادق است، درحالی که در دومی با پیش فرض صدق E به دنبال تبیین چنین پدیده‌ای هستیم (Hempel, 1965: 334)؛ بر این اساس پرسش‌های تبیینی، از سنخ پرسش دوم هستند. از نظر همپل، پرسش از اینکه «چرا پدیده الف رخ داده است؟» را می‌توان به این سؤال تحویل برد: «پدیده مذکور برطبق کدام قانون کلی و به وسیله کدام دسته از «شرایط اولیه»^۳ رخ داده است؟». بنابراین، برای تبیین، کافی است استدلالی اقامه شود

که در آن با ذکر مشاهداتی از پدیده الف و قوانین کلی بتوان پدیده الف را از آن قوانین استنتاج کرد. در واقع وقتی گفته می شود «چرا الف ب است؟» پاسخی چنین می طلبد:

• «الف ج است»

• «هر ج ب است»

پس «الف ب است».

صغرای این قیاس، از سنخ مشاهدات تجربی پیرامون پدیده «تبیین خواه» است و کبرای چنین استدلالی یک قانون عام طبیعت است و با استفاده از چنین الگوی استدلالی می توان یک پدیده را تبیین کرد. همپل «الگوهای قانون فراگیر» و به تبع، تبیین های علمی را به دو نوع تقسیم کرد: تبیین قیاسی-قانونی^۱ و تبیین استقرایی-آماري^۲. تبیین نوع اول، یک «تبیین علی» و ضروری است. در این تبیین، استنتاج «تبیین خواه» از گزاره های تبیین گر یک استنتاج قیاسی است، بدین معنا که گزاره حاکی از پدیده «تبیین خواه»، نتیجه قیاسی است که در تبیین ارائه می شوند. تبیین های قیاسی هم در جهت تبیین واقعیات های جزئی به کار می رود و هم در جهت تبیین برخی از

قوانین. در واقع زمانی که از چرایی یک رویداد جزئی سؤال می پرسیم، در تبیین از قوانین استفاده می کنیم؛ اما زمانی که از چرایی صدق خود قوانین سؤال می پرسیم، بازهم قوانین را با توسل به قوانین عام تر و به شکل قیاسی تبیین می کنیم (Hempel, 1965: 335-364). به عنوان مثال، فرض می کنیم با پدیده انبساط یک تگه آهن مواجه شده ایم و می پرسیم: «چرا آهن منبسط شده است؟» در تبیین این پدیده می گوئیم:

• این آهن گرما دیده است؛

• هر فلزی گرما ببیند منبسط می شود؛

پس این آهن منبسط شده است.

می توان این پرسش را درباب تبیین قانون کبروی این قیاس نیز مطرح کرد و پرسید «چرا هر فلزی گرما ببیند منبسط می شود؟» چنین پرسشی توسط یک قانون کلی تر تبیین می شود و در پاسخ می توان گفت «هرگاه انرژی جنبشی مولکول های یک فلز از حالت تعادل بیشتر شود، فاصله بین مولکولی افزایش می یابد و در نتیجه حجم فلز افزایش می یابد» و این امر تا فراگیرترین

قانون‌ها و اصل موضوع‌ها ادامه می‌یابد.

نوع دوم «الگوی قانون فراگیر» تبیین استقرایی است که در آن پدیده تبیین خواه به نحو استقرایی و نه قیاسی از مقدماتی که دست کم یکی از آنها «قانون استقرایی» است استنتاج می‌شود (گیلیس، ۱۳۹۴: ۲۵ - ۲۸). منظور از قانون استقرایی قانونی است که صدق آن به صورت احتمالی و نه ضروری است. در واقع در این سنخ از تبیین، احتمال، نقش پُررنگی دارد و این تبیین‌ها تنها احتمال و امکان کم‌وبیش بالایی از تأیید استقرایی را ارائه می‌کنند (Hempel, 1965: 335-364). از نظر همپل الگوی قیاسی-قانونی پیش‌بینی ضروری از رویدادهای جهان ارائه می‌کند، اما تبیین‌های استقرایی، مادامی که به کشف علت منجر نشده‌است، صرفاً قوانین احتمالاتی ارائه می‌دهد؛ بنابراین تبیین علی تبیینی است که از الگوی قیاسی-قانونی تبعیت می‌کند و یک پدیده را از طریق کشف علت و در قالب یک استنتاج قیاسی تبیین می‌کند و چنین تبیینی یک تبیین ضروری و کلی است (Joseph, 2004: 127). آنچه در این پژوهش اهمیت دارد همین تبیین قیاسی-قانونی یا تبیین علی پدیده‌های علوم انسانی همچون «عمل» است،

زیرا منتقدان «تبیین علی عمل انسان» نیز می‌پذیرند که کشف جزئیات بیشتر در باب اعمال انسانی می‌تواند قوانین احتمالاتی و استقرایی پدید بیاورد اما صدق چنین قوانینی از ضرورت برخوردار نیست.

۲. تبیین در علوم انسانی

بخش دوم مقاله مشترک اوپنهایم و همپل به بحث در باب ماهیت تبیین در علوم انسانی می‌پردازد. از نظر همپل، الگوی قانون فراگیر همه انواع مختلف تبیین علمی را تابع الگوی واحدی می‌کند که صرفاً اختصاص به علوم تجربی ندارد. وی این الگو را میان تبیین‌های انواع پدیده‌ها (اعم از رویدادها، قوانین، ویژگی‌ها، گرایش‌ها، رفتار حیوان‌ها و عمل انسان‌ها) در انواع علوم (اعم از تاریخ، زیست‌شناسی، فیزیک، جامعه‌شناسی، روان-شناسی و شیمی) مشترک می‌داند؛ از این رو، تفاوتی اساسی میان تبیین در علوم تجربی همانند فیزیک یا شیمی و تبیین فلسفی، روان-شناختی یا تاریخی عمل انسان وجود ندارد (Joseph, 2004: 131 - 132) و هر تبیینی از همان الگوی واحدی که وی معرفی کرده‌است تبعیت می‌کند (Hempel, 2001: 295). این تبیین‌ها یا قیاسی-قانونی است و یا استقرایی. با پیشرفت علوم و کشف

علت‌ها، تبیین‌ها در علوم انسانی به تدریج به تبیین‌های علی یعنی قیاسی- قانونی مبدل خواهد شد (Hempel, 1965: 255). دانشمند علوم انسانی، در پی کشف علت‌های رفتار آدمی است. با استفاده از همان روش‌های تجربی به تدریج این علت‌ها کشف می‌شود و تبیین‌های علوم انسانی در الگوی عام فراگیر عرضه می‌شوند (Smith, 293 - 290: 2015). بنابراین ماهیت علوم انسانی و روش این علوم هیچ تفاوتی با علوم طبیعی ندارد (Hempel, 1965: 300-301).

ویلهلم دیلتای و ویلیام دری از بزرگ‌ترین منتقدان دیدگاه همپل در ماهیت تبیین در علوم انسانی هستند. از نظر دیلتای، مهم‌ترین نقص نظریه همپل عدم درک «عامل انسانی» در پیدایش پدیده‌ها در علوم انسانی است. وی معتقد است عدم سنخیت موضوع علوم طبیعی و موضوع علوم انسانی منجر به تعدد روش‌ها در علوم تجربی و علوم انسانی می‌گردد. به باور وی، موضوع علوم طبیعی اشیایی است که مستقل از انسان وجود دارند؛ در حالی که موضوع علوم انسانی، خودِ فاعل شناسا را نیز در بر می‌گیرد و شامل عواطف، احساسات، اراده و سایر حالات روانی و

معرفتی فاعل شناسا نیز می‌شود. از نظر دیلتای هنگامی که در علوم تجربی به تبیین می‌پردازیم تفاوتی میان اینکه «چرا علت، رویداد الف را پدید آورد» با «چرا رویداد الف پدید آمد؟» وجود ندارد زیرا چنین علتی خارج از ویژگی‌های عاطفی و معرفتی است که مختص بشر است اما در علوم انسانی زمانی که می‌پرسیم «چرا عامل عمل الف را انجام داد؟» پرسشی متفاوت از «چرا عمل الف پدید آمد؟» طرح کرده‌ایم (Ricoeur, 1990:49).

دیلتای با این تقریر از نقش انسان در علوم انسانی اساساً مقوله تبیین را خارج از حیطه علوم انسانی می‌داند و علوم انسانی را جستاری در باب «فهم» ویژگی‌های انسانی می‌داند. دانشمند علوم طبیعی به دنبال تبیین یک رویداد طبیعی است درحالی که عالم علوم انسانی به دنبال «فهم» و «تفسیر» پدیده‌های انسانی است. از نظر وی قلمرو طبیعت عرصه اشیای خارجی و بیرون از انسان است؛ درحالی که قلمرو علوم انسانی به درون انسان، احوالات و احساسات آن تعلق دارد. از طریق «فهم» می‌توان به دنیای درون انسان‌ها راه یافت و حیات ذهنی و درونی افراد را درک کرد. نیل به این فهم از طریق درک

نشانه‌هایی که افراد آن‌ها را بروز می‌دهند - یعنی همان افعال و رفتارها- میسر می‌گردد (Ricoeur, 1990:150). بنابراین رفتارها و اعمال آدمی در علوم انسانی از آن جهت دارای اهمیت هستند که ما را به درون عامل به آن رفتارها رهنمون می‌سازند و علوم انسانی وظیفه کشف درون انسان‌ها و فهم مناسبات انسانی را از طریق کشف درون افراد برعهده دارد و این امر از «تبیین علمی» که به دنبال کشف قوانین خارجی و شناخت پوسته اشیاء است فرسنگ‌ها فاصله دارد.

از نظر ديلتای در علوم انسانی به دنبال کشف قوانین عمل نیستیم، زیرا اساساً چنین امری به دلیل وجود عامل انسانی، امکان‌پذیر نیست؛ بلکه در این علوم به دنبال فهم انگیزه‌ها، عواطف، احساسات و درونیات آدمی هستیم که خود را در اعمالش ظهور می‌دهد و این فهم تنها از آن بشر است و تنها بشر است که می‌تواند بشر را درک کند؛ از این رو فهم در ادبیات ديلتای عبارت است از «کشف درون تو در درون من» و این امر به دلیل ماهیت مشترک بشری امکان‌پذیر است (Ricoeur, 1990:150). من با کشف درون تو می‌فهمم که تو چرا این عمل را انجام دادی و از طرفی آنچه من را به این فهم

رساند خود این عمل بود.

ویلیام دری، تحت تأثیر آرای ديلتای و سایر هرمنوتیست‌ها به نقد نظریه همپل می‌پردازد. از نظر دری «تبیین رفتار جزئی انسان، آنگونه که معمولاً در تاریخ ارائه می‌شود، ویژگی‌هایی دارد که الگوی قانون فراگیر را به شدت نامناسب می‌سازد» (Dray, 1957:118). دری، تبیین با دلیل را تبیین عقلانی می‌نامد و آن را به تبع ديلتای «فهم» می‌نامد. از نظر وی تبیین با دلیل، تبیینی است که عمل را نه صرفاً از جهت پدیدار شدن آن بلکه در پرتو ملاحظات عامل آن، تبیین می‌کند. از نظر وی در هنگام تبیین یک رویداد، گاهی صرفاً به پیدایش آن توجه می‌شود (لم فاعلی) و گاهی به این امر توجه می‌شود که عامل یک رویداد چرا یک رویداد را پدید آورده است (لم غایی) و تبیین عقلانی به دومی اشاره می‌کند؛ در حالی که تبیین علمی به دنبال پاسخ به پرسش اول است. در واقع تبیین عقلانی، بازسازی نحوه تأملات و محاسبات عامل است و روشن می‌سازد چگونه عامل در پرتو شرایطی که در آن قرار دارد، عملی را با اهداف خود انجام

می‌دهد. بنابراین تبیین با دلیل، مبنای منطقی^۱ آنچه را که عامل انجام داده‌است، نشان می‌دهد. برای تبیین عمل باید بدانیم چه ملاحظات او را متقاعد کرده است که باید آنچه را انجام داده، انجام بدهد (Dray, 1957:122).

از نظر دری «هدف چنین تبیینی نشان دادن این امر است که آنچه انجام شده، چیزی بوده که به آن دلایل باید - از جانب عامل - انجام می‌شده‌است، نه صرفاً چیزی که در چنین شرایطی، مطابق قوانین خاصی انجام می‌شود» (Dray, 1957: 124). بنابراین، «دلایل انجام یک رفتار، اگر قرار باشد تبیین عقلانی کنند باید دلایل خوبی باشند، دست-کم بدین معنا که اگر شرایط به نحوی می‌بود که عامل تشخیص داده ... در این صورت آنچه انجام شده چیزی بوده که باید انجام می‌شده است» (Dray, 1957:126). بر این اساس، لازم نیست تبیین عقلانی برای نشان دادن اینکه عامل دلایل خوبی برای عملش داشته، به یک قانون تجربی عام ختم شود، بلکه چنین دلیلی کافی است به یک «اصل عمل» ختم شود. منظور از «اصل عمل» در اینجا اصلی است که حکمی را به شکل

هنجاری و به این صورت بیان می‌کند: «در شرایطی از نوع شرایط ۱ و ۲ و ۳ و ... کاری که باید انجام شود کار الف است» (Dray, 1957:126)؛ نه اینکه «کاری که انجام می‌شود عمل است». این اشکال که به اشکال «هنجارمندی»^۲ معروف است یکی از مهم‌ترین اشکالات به نظریه تبیین علی از عمل آدمی است که توسط جانانان دَنسی نشر و گسترش یافته‌است (Dancy, 2004: 42-25).

۳. دیویدسن و تبیین علی عمل

دیویدسن در مقاله «دلیل، علت، عمل» معتقد است برای دفاع از موضع تبیین علی در تبیین عمل، راهکار آن است که نشان دهیم دلیل عمل، همان علت عمل است و از این طریق استدلال کنیم که تبیین با دلیل، نوعی تبیین علی است. استدلال وی به نفع «نظریه علی» درباره عمل، یکی از پربحث‌ترین و چالش‌برانگیزترین استدلال‌هایی است که به سود «تبیین علی» اقامه شده است. دیویدسن در این مقاله علاوه بر پاسخ گفتن به اشکالاتی که به نظریه علی عمل وارد شده است این استدلال را در «دفاع از موضع

1 Rationale

2 - normativism

باستانی - و فهم مشترک^۱ - مبنی بر این که تبیین عقلانی نوعی تبیین علی است» اقامه می کند (Davidson:1980:3). در این بخش با بازخوانی مقاله مذکور، ابتدا به تحلیل ساختاری دلیل در اندیشه دیویدسن پرداخته می شود و سپس استدلال وی در اثبات نظریه علی مورد بررسی قرار می گیرد.

روشن ساختن ساختار «دلیل»

دیویدسن در این مقاله از نکته ای آغاز می کند که مبنای مشترک مخالفان و موافقان «نظریه علی^۲» است. آنچه موافقان و مخالفان «نظریه علی» می پذیرند این است که اعمال قصدی را می توان برحسب دلایل عامل تبیین کرد (Mele, 2003: 70)؛ به بیان دیگر، چه طرفداران و چه منتقدان نظریه علی بر این امر توافق دارند که بیان دلایل عامل در پاسخ به پرسش «چرایی انجام یک عمل» تبیین خوبی از این «چرایی» ارائه می دهد. تفاوت دو سنت فکری که پیش از این به آنها اشاره شد به نقش تبیینی دلیل بازنمی گردد، بلکه یکی از این دو سنت چنین تبیینی را علی می پندارد و سنت مقابل این تبیین را صرفاً تبیینی عقلانی می داند که به فهم عمل منجر

می شود. دیویدسن از همین موضع مشترک دو سنت فکری استفاده می کند و هدف وی این است که نشان دهد برای اینکه یک تبیین عقلانی در باب عمل جریان پیدا کند، دلیل باید علت عمل باشد. به بیان دیگر، لازمه پذیرش اینکه دلیل، یک عمل را تبیین عقلانی می کند، این است که دلیل، علت عمل باشد (Gluer, 2011: 160 - 161).

دیویدسن بحث خود را در این مقاله با تحلیل دلیل آغاز می کند (Davidson:1980:4). از نظر وی هر دلیلی برای انجام یک عمل از دو حالت ذهنی تشکیل می شود: یک باور و یک گرایش مثبت به انجام یک عمل. از نظر وی همه دلایلی که در انجام یک عمل به بیان های مختلف ارائه می گردد، قابل تحویل به این دو حالت ذهنی است (Davidson:1980:4)؛ بنابراین هر تبیینی از عمل که به واسطه دلیل صورت می پذیرد، در واقع تبیینی بر اساس یک گرایش مثبت و یک باور در درون عامل است (Davidson:1980:246).

دیویدسن واژه «گرایش مثبت^۳» را در معنایی عام به کار می برد و خود توضیح

می‌دهد که دایرهٔ مصادیق این مفهوم، اعم از میل، خواستن، اصرار، اشتیاق، و انواع بسیاری از دیدگاه‌های اخلاقی است و همچنین اصول زیبایی‌شناختی، جانبداری اقتصادی، قراردادهای اجتماعی، و اهداف و ارزش‌های عمومی و خصوصی تا جایی که بتوان آنها را به‌عنوان گرایش‌های یک عامل نسبت به اعمالی از یک نوع خاص تفسیر کرد، شامل می‌شود (Davidson:1980:5). در واقع این اصطلاح معنایی در برابر معنای «کراهت» که یک نوع گرایش منفی به انجام عمل خاصی است محسوب می‌شود؛ اما از نظر وی، یک گرایش مثبت به‌تنهایی نمی‌تواند دلیل انجام یک عمل باشد، بلکه این امور به-علاوهٔ عنصر دیگری به نام «باور» دلیل یک عمل هستند. مراد از «باور» در اینجا هر «باوری» نیست؛ بلکه منظور، «باور» به چگونگی ارضای آن میل و خواستهٔ عامل است؛ یعنی مراد در اینجا، باور به این امر است که عامل چگونه و از چه طریقی می‌تواند خواستهٔ خود را محقق سازد (Davidson:1980:5).

برای روشن شدن بحث می‌توان از مثال بهره جست: «راننده‌ای در جادهٔ مخصوص در سمت غرب به شرق، چراغ راهنمای خود را

روشن می‌کند تا به سمت راست گردش کند. اگر از وی پرسیم چرا به سمت راست حرکت کردی؟ در پاسخ می‌گوید: چون می‌خواستم به فرودگاه مهرآباد بروم و با ارائهٔ این دلیل، عمل خود را تبیین می‌کند». از نظر دیویدسن هنگامی که این پاسخ را تحلیل می‌کنیم و واژهٔ «خواستن را مورد واکاوی قرار می‌دهیم» با دو حالت ذهنی روبه‌رو می‌شویم: ۱- راننده تمایل داشته‌است به سمت فرودگاه حرکت کند؛ ۲- راننده باور داشته‌است که با گردش به سمت راست به سمت فرودگاه حرکت می‌کند؛ در نتیجه: راننده به سمت راست گردش کرده‌است (Davis, 2010: 34 - 35).

استدلال دیویدسن در اثبات «تبیین علی» عمل

دیویدسن در ادامهٔ مقاله و پس از روشن-ساختن معنای دلیل و تحلیل ساختار آن، استدلال خود را به سود «تبیین علی» ارائه می‌دهد. از نظر دیویدسن تفاوت عمل و سایر رویدادهایی که برای آدمی اتفاق می‌افتد در «قصدهی بودن» عمل است. به عبارت دیگر، تفاوت عمل با رویداد صرف در این است که عمل، رویدادی است که به شکل «قصدهی» و «عمدی» تحت برخی توصیفات تحقق می‌پذیرد، پس عمل رویدادی است که تحت

برخی از توصیفاتش عمدی است.

به بیان دیگر، برای اینکه رویدادی عمل باشد، یعنی رویدادی باشد که عامل آن را انجام داده است و مسئولیت آن را پذیرفته است، نه این که صرفاً برای او اتفاق افتاده باشد، باید توصیفی از آن رویداد وجود داشته باشد که با آن توصیف، عمل عامل عمدی باشد. بنابراین، عمل رویدادی است که با توصیفی عمدی است، توصیفی که با آن به واسطه محتویات حالات ذهنی ای که دلیل آن عمل را تشکیل می‌دهند عقلانی می‌شود (ویلر، ۱۳۹۳: ۵۸ - ۵۷).

دیویدسن با ذکر این مقدمات به استدلال خود می‌پردازد. از نظر وی ممکن است کسی گرایش مثبتی (میلی) به نوع خاصی از عمل - مثلاً عمل الف - داشته باشد و همچنین باور داشته باشد که عمل الف از آن نوع است، و عمل الف را انجام دهد، و با این حال، به آن دلیل آن عمل را انجام ندهد بلکه آن کار را به دلیل دیگری انجام دهد. در واقع برای انجام یک عمل ممکن است دلایل مختلفی مطرح شود اما کدام یک از این دلایل، دلیل عمل الف است؟ در زمانی که عامل چندین دلیل برای انجام یک عمل در

اختیار دارد، عمل را به خاطر کدام دلیل انجام داده است؟ از نظر دیویدسن «آنچه برای رابطه بین یک دلیل و عملی که آن دلیل را تبیین می‌کند اساسی است این ایده است که عامل عمل را به سبب داشتن آن دلیل انجام داده است» (Davidson:1980:7).

دیویدسن معتقد است «دلیلی به نام R دلیل عامل برای انجام عمل الف است؛ اگر و تنها اگر عامل، عمل الف را به سبب اینکه دارای دلیل R است انجام داده باشد». افزون بر این او معتقد است که واژه «به سبب»^۱ در این بیان، نشان‌دهنده رابطه علی است. عامل، عمل الف را انجام داد به سبب اینکه دلیل R را داشت. بنابراین، صرف این فرض که عامل دلیلی داشته است بدون این فرض که آن دلیل علت عمل باشد، عمل را تبیین نمی‌کند (Davidson:1980:7).

ممکن است کسی در پاسخ بگوید اشکالی ندارد که عامل به شکل همزمان به - خاطر رسیدن و ارضای دو میل دست به انجام کاری زده باشد. این پاسخ مورد قبول نیست، زیرا در این پاسخ فرض استدلال دیویدسن تغییر کرده است؛ فرض استدلال این بود که عامل در عین حال که دارای ادله متفاوتی

1 Because

(Davidson:1980:7). در واقع وی نافیان تبیین علی را به یک چالش دعوت می کند و بر این باور است مادامی که تبیین بهتری از رابطه دلیل و عمل ارائه نگردد؛ علیت دانستن دلیل بهترین تبیین ما از این ارتباط مرموز بین دلیل و علت است (Stoecker, 2010: 599 - 598).

اشکال انحراف علی

تاکنون روشن شد که ایده اصلی «نظریه علی» این است که عامل، عمل را به سبب داشتن آن دلیل یعنی باور و میل انجام داده است (Davidson:1980:218). اشکال «انحراف در سلسله علی» به دنبال نقض کفایت تبیین علی برای تبیین عقلانی است. برای روشن شدن این اشکال می توان از اشکال زیر بهره جست:

مثال: شهاب حسینی (بازیگر) به دنبال اجرای نقش یک مرد عصبی در تئاتر است. وی باید در صحنه ای از نمایش چنان دست های خود را بلرزاند که بیننده احساس کند وی واقعاً عصبانی است؛ بنابراین شهاب حسینی واقعاً نمی خواهد عصبی بشود بلکه صرفاً می خواهد خود را عصبی نشان دهد و

است؛ عمل را صرفاً به خاطر یکی از آن دلایل انجام داده باشد.

ادعای دیویدسن این است که تنها راه برای تبیین این واقعیت که این شخص با اینکه دلیل دیگری برای انجام این عمل داشته، به دلیل دوم این عمل را انجام داده است، این است که این دلیل، علت عمل او بوده و دلیل دیگر، علت عمل او نبوده است. در حقیقت، دیویدسن با این استدلال چالش مهمی فراروی نافیان علیت در تبیین عمل مطرح می کند. اگر کسی معتقد باشد که وقتی ما به شکل عمدی عملی انجام می دهیم، دلیلی برای عمل داریم، باید تبیینی برای آن دلیلی که به جهت آن عمل می کنیم ارائه کند که غیر از علیت آن دلیل برای عمل باشد. این چالش هنگامی شدید می شود که عامل دو یا چند دلیل برای انجام عمل (الف) داشته باشد، اما فقط به خاطر یکی از آنها عمل کند.

این استدلال از سنخ استنتاج از طریق بهترین تبیین است. از نظر دیویدسن «با عجز از ارائه یک بدیل قانع کننده، بهترین دلیل برای طرح علی ... این است که تنها این طرح است که نویدبخش ارائه تبیینی از «ارتباط مرموز» بین دلیل و عمل است»

این نقش را بازی کند. وی باور دارد که می-تواند با انجام حرکات خاصی این کار را انجام دهد، اما وقتی روی صحنه می‌رود، این باور و میل چنان بر او غلبه می‌کند که واقعاً اعصابش به هم می‌ریزد و کاملاً قدرت عمل را از دست می‌دهد و به جای اینکه نقش مرد عصبی را بازی کند، روی صحنه می‌ایستد و با عصبانیت می‌لرزد.

در این مثال دلیل (میل و باور) عامل، علت عمل عامل (لرزش واقعی دستان) است، اما عامل، آن عمل را به خاطر آن دلیل انجام نداده است و عمل وی در عرف مشترک قصدی دانسته نمی‌شود. در نتیجه این مثال نشان می‌دهد که برای اینکه عمل عامل عمدی باشد، کافی نیست که عامل، میل و باوری داشته باشد که سبب عمل متناسبی شده باشند؛ زیرا ممکن است عامل، میل و باوری داشته باشد که علت عمل باشند و با این حال، عامل به خاطر این دلیل، عمل نکرده باشد. نخستین فیلسوفی که به اشکال «انحراف علی» پرداخت و آن را مطرح کرد، رودریک چیزم، فیلسوف آمریکایی است. وی در این باب چنین می‌نویسد: «برخی از فیلسوفان ... تلاش کرده‌اند تا قصد^۱ یا سعی^۲ را براساس

باور، علت و میل تعریف کنند. به عنوان مثال پیشنهاد کردند که می‌توان گفت شخصی عمل «الف» را به قصد تحقق «ب» انجام داد، به شرط اینکه سه شرط برقرار باشد: ۱- او میل به «ب» داشته باشد؛ ۲- او باور داشته باشد که اگر «الف» را انجام دهد، «ب» را محقق کرده است؛ ۳- این باور و میل به نحو ترکیبی سبب شوند او «الف» را انجام دهد؛ اما این نوع تعریف بسیار عام است و مفهوم قصد را روشن نمی‌کند. مثلاً فرض کنید: ۱- شخصی میل دارد مالی را به ارث ببرد؛ ۲- او باور دارد که اگر عمه‌اش را بکشد، آن مال را به ارث خواهد برد؛ ۳- این باور و میل چنان او را تحریک می‌کند که باعث می‌شود بسیار سریع حرکت کند تا عمه خود را زودتر بکشد؛ در نتیجه شخص به صورت تصادفی عابر پیاده‌ای را زیر می‌گیرد و می‌کشد؛ عابری که راننده او را نمی‌شناسد اما او کسی جز عمه‌اش نیست. تعریف مطرح شده درباره قصد، ما را ملزم می‌کند که به خطا بگوییم برادرزاده، عمه‌اش را کشت تا دارایی‌اش را به ارث ببرد» (Chisholm, 1966: 29 - 30).

چیزم با ذکر این مثال نقض، نشان

می‌دهد که ترکیب باور و میل برای تبیین عمل کافی نیست. وی کفایتِ میل و باور برای تبیین عقلانیِ یک عمل را زیر سؤال می‌برد؛ زیرا در این مثال باور و میل وجود دارد و ترکیب این دو سبب عمل شده‌اند، اما این گُنش، قصدی نیست. همچنین اگر این گُنش را بر اساس باور و میل تبیین کنیم، تبیینی اشتباه ارائه داده‌ایم. راه‌حلِ چیزمِ دفاع از «قصد» به عنوانِ یک حالت شناختی مستقل از باور و میل است. درواقع چیزم با تحویل و تحلیل حالتی به نام قصد به میل و باور مخالفت می‌کند و قصد را به یکی از علل مستقل، به علل عمل می‌افزاید. بنابراین در مثال مذکور، اگر برادرزاده، علاوه بر میل و باور، عمه‌اش را در حال عبور از عرض خیابان می‌دید و «تصمیم می‌گرفت یا قصد می‌کرد» او را با زیرگرفتن بکشد، در این صورت، عمل او قصدی بود و آن عمل با باور و میل او عقلانی می‌شد.

چنانکه پیداست چیزم این مثال را نقضی به اصل نظریه علی عمل نمی‌داند، بلکه به این وسیله می‌خواهد نشان دهد نظریه علی دیویدسن که میل و باور را هم شرط لازم و هم کافی برای عمل می‌داند نادرست است بلکه این دو، صرفاً شروط لازم برای عمل (و

نه کافی) هستند و برای تکمیل آن باید تصمیم یا قصد را هم به حوزه علت عمل وارد کرد. اگر عمل مطابق قصد عامل واقع شود، عمدی است (Chisholm, 1966: 30-34).

با توجه به این پاسخ راه‌حل مثال اول نیز در این است که «قصد» را به عنوان یکی از علل عمل به مبادی عمل اضافه کنیم؛ در این صورت اگر شهاب حسینی از روی عمد و قصد، دستان خود را در نقش مردِ عصبی می‌لرزاند، این لرزش دست با توسل به میل و باور تبیین می‌شود؛ اما از آنجاکه لرزش دست وی در لحظه انجام این عمل به شکل قصدی نبوده است، نمی‌توان این عمل را با توسل به میل و باور تبیین کرد و اساساً در اینجا عملی رخ نداده است که بخواهیم آن را تبیین کنیم. به نظر می‌رسد پاسخ چیزم، نظریه دیویدسن را زیر سؤال می‌برد؛ زیرا وی «قصد/عمد» را حالت ذهنی مستقلی نمی‌داند، بلکه آن را همان تجمیع علیت باور و میل عامل در انجام یک عمل می‌داند (Davidson:1980:7). به بیان دیگر، دیویدسن قصد را تحویل به تجمیع باور و میل عامل می‌کند و پذیرش قصد به عنوان یک عنصر مستقل در تبیین عمل، الگوی عام علی

را زیر سؤال می‌برد.

پس از چیزم، دیوید آرمسترانگ نیز در مقاله خویش به نام «عمل کردن و تلاش-کردن» (Armstrong, 1973) این اشکال را مطرح کرده است. مثال وی چنین است: «عامل S سعی می‌کند کسی را با شلیک کردن به سوی او به قتل برساند. فرض کنید تیر S صدها متر به خطا می‌رود، اما باعث رمیدن یک گله گاو وحشی می‌شود که شخص مورد هدف را پایمال می‌کند و او را می‌کشند. آیا در این صورت خواهیم گفت ضارب، آن شخص را عمداً کشت؟» (Armstrong, 1973). آرمسترانگ در پاسخ، به استدلال عملی عامل می‌پردازد و آن را مترادف با قصد در نظر می‌گیرد. از نظر وی، یک رویداد، عمل است اگر علاوه بر میل و باور، سلسله علی مطابق با استدلال عملی عامل یعنی مطابق با قصد وی پیش برود و از آنجا که در این مثال سلسله علی منطبق بر قصد نبوده است چنین رویدادی عمل نامیده نمی‌شود (Davidson: 1980: 78).

دیویدسن و مثال کوهنورد

دیویدسن در مقاله «آزادی اراده» به تقریر آرمسترانگ به این اشکال توجه کرده است

(Davidson:1980:78). او پس از

بررسی پاسخ آرمسترانگ، مثالی مطرح می‌کند که آرمسترانگ به آن توجه نکرده است. این مثال به «مثال کوهنورد» معروف شده است. از نظر دیویدسن، آرمسترانگ در تلاش برای رفع مشکل روابط علی بیرونی به ناچار از سیر استدلال عملی، یعنی نحوه تعامل میل و باور برای تولید عمل سخن گفت؛ اما وی با طرح این مثال، ناکافی بودن راه حل آرمسترانگ را نشان می‌دهد:

«ممکن است یک کوهنورد (که طنابش به طناب کوهنورد دیگری اتصال دارد) بخواهد خودش را از وزن و خطر نکه-داشتن شخص دیگری بر روی طناب خلاص کند، و باور داشته باشد که با شل کردن گیره طنابش می‌تواند خودش را از وزن و خطر شخص دوم خلاص کند. چه بسا باور و میل او (به شل کردن گیره طناب) چنان او را دلسرد و ضعیف کند که (این ضعف روانی و جسمانی) سبب شود او گیره‌اش را به ناگاه شل کند، و با این حال، ممکن است چنین باشد که او هرگز شل کردن گیره را انتخاب نکرده باشد، یعنی از روی قصد این کار را انجام نداده باشد. من فکر می‌کنم فایده‌ای ندارد که بگوییم باور و میل باید باهم ترکیب شده و علت خواست شل کردن گیره شوند، زیرا در این صورت دو پرسش باقی خواهد ماند: چگونه باور و میل، علت خواست دوم می‌شوند؛ و چگونه خواست شل کردن گیره، علت این می‌شود که گیره را شل کند» (Davidson:1980:79).

این مثال نشان می‌دهد که راه حل آرمسترانگ برای اشکال انحراف در سلسله

علی درونی کارآمد نیست، زیرا استدلال عملی کوهنورد این است که شل کردن گیره روی طناب سبب خلاص شدن او از وزن آن شخص دیگر خواهد شد، و در واقع هم این کار را انجام می‌دهد اما نه به این خاطر که وی از شر وزن کوهنورد دوم خلاص شود بلکه بدین خاطر که چنین باور و میلی باعث غلبه ضعف روحی-بدنی در وی می‌گردد و وی گیره طناب را به خاطر غلبه این ضعف شل می‌کند.

دیویدسن پس از طرح این مثال، رابطه دوطرفه تبیین عقلانی و علی را زیر سؤال می‌برد و از نگاه ابتدایی خود بازمی‌گردد. از نظر وی، هر عمل عمدی با دلیل عامل، یعنی باور و میل قابل تبیین عقلانی است؛ اما چنان نیست که هرگاه عامل برای کار خود دلیلی داشته باشد، آن عمل قابل تبیین با دلیل باشد؛ زیرا ممکن است انحراف در سلسله علی در کار باشد. اگر دلیل سبب این شد که عاملی عمل «الف» را انجام دهد، پس او این عمل را عمداً انجام می‌دهد؛ اما هر ارتباط علی بین گرایش‌های عقلانی‌کننده و اثر مطلوب تضمین نمی‌کند که تولید اثر مطلوب عمدی است (Davidson:1980:78). راهکار دیویدسن این است که شرط «راه درست» یا

«نحوه مطلوب علیت» را به شرایط تعریف و تبیین عمل بیفزاییم. در واقع یک رویداد، زمانی عمل است که عامل، آن را به سبب میل و باور خود به شرط آنکه این سببیت به نحوه درست اثر علی بگذارند پدید بیاید (Davidson: 1980:78).

برای دفاع از نظریه علی دیویدسن باید شاخص‌هایی جهت تعیین مسیر درست علی از مسیر نادرست ارائه گردد و به قوانین علی اضافه شود. در واقع، دیویدسن باید ملاک‌هایی ارائه دهد که نشان دهد مسیر درست کدام مسیر است. ممکن است گفته شود مسیر درست، مسیر معمولی و متعارف علیت امور است؛ اما استفاده از لفظ «عادی» و «معمولی» چیزی را حل نمی‌کند و اساس قاعده علی را زیر سؤال می‌برد. دیویدسن برای «مسیر درست علی» ملاک خاصی را مطرح نمی‌کند و شاخصی را در جهت تشخیص مسیر درست از نادرست مطرح نمی‌کند؛ بنابراین چنین پاسخی قابل پذیرش نیست و تبیین علی را دچار چالشی جدی در تمامیت می‌کند.

از مجموع این اشکال روشن می‌شود برای پیدایش عمل چیزی علاوه بر باور و میل لازم است. در باب پاسخ چیزم و آرمسترانگ

درست علی، عمل را پدید آورده باشد) و هر تبیینی با علت (در زمانی که انحراف علی پدید می آید)، لزوماً یک تبیین عقلانی نیست (Davidson: 1980: 78).

تحلیل و نقد مختار بر دیدگاه دیویدسن متقدم

تاکنون به دیدگاه دیویدسن متقدم و متأخر در باب تبیین عمل پرداختیم. به نظر می رسد علاوه بر اشکال «انحراف علی» نقدهای صغروی دیگری نیز به دیدگاه دیویدسن متقدم وارد باشد. اولین نقد مختار مربوط به تعریف دیویدسن از «قصد» و «عمل قصدی» است. از نظر دیویدسن «قصد» به «باور + میل» تحلیل می شود. با کنکاش در لوازم رفتارشناسانه «عمل»، می توان به نقد این تعریف پرداخت. برخی از لوازم گنش قصدی یا عمل عبارتند از: «مسئولیت پذیری»، «پاسخگویی»، «مجازات»، «مکافات»، «پاداش» و ... در عرف مشترک اگر یک گنش قصدی و «از عمد» نباشد دارای چنین لوازمی نیست. مسئولیت پذیری لازمه عمل و نه هر فعلی است. همچنین به لحاظ حقوقی، «پاسخگویی» و تعیین «مجازات» و «مکافات» از لوازم «گنش قصدی» محسوب می شود. در دادگاه ابتدا باید روشن گردد که فاعل، فعل صورت گرفته را «از قصد» انجام داده است تا

به این اشکال باید گفت که این دو متفکر با اضافه کردن مفهوم «قصد» به سلسله علی به دنبال حل اشکال بودند؛ اما پرسش اساسی این است که «قصد» چیست و با چه مکانیزی می توان عمل قصدی را تشخیص داد؟ به نظر می رسد راهکار این متفکر به همان پاسخ دیویدسن برمی گردد. عمل قصدی همان نحوه درست علیت میل و باور است و قصد چیزی جز همین نحوه درست علیت نیست. در واقع باور و میل اگر به درستی سبب یک عمل باشند آن را از طریق استدلال عملی-عقلانی می کنند، اما ممکن است به نحو دیگری علت آن شوند و مهم این است که این چگونگی را مشخص کنیم، اما امیدی نیست که صرفاً در قالب امور فیزیکی بتوانیم چگونگی را مشخص کنیم و برای همیشه از دست انحراف خلاصی پیدا کنیم و این اشکال به قوت خود پابرجا خواهد ماند (Davidson: 1980: 78).

دیویدسن، خود به این امر اذعان می کند و از ادعای اصلی خود دست می شوی. وی برای تأیید ناامیدی خود مثال کوهنورد را به میان آورد و این مثال نشان داد باید اعتراف کرد که علل عمل صرفاً گاهی عمل را تبیین عقلانی می کنند (در زمانی که دلیل در مسیر

در نظر گرفت!

با توجه به ارتباط میان «لازم» و «ملزوم» می‌توان از طریق رفع لوازم می‌توان به رفع ملزوم حکم کرد. به عنوان مثال «زوجیت» از لوازم «عدد چهار» است و اگر عددی زوج نباشد، عدد چهار نیست. مسئولیت‌پذیری اخلاقی و قابلیت تعیین مجازات/پاداش از لوازم کنش قصدی است در حالی که در افعال حیوانی نمی‌توان چنین لوازمی را یافت؛ بنابراین افعال حیوانی، «عمل» نیستند. در باب افعال کودکان نیز همین امر برقرار است. بسیاری از افعال کودکان همچون بازی آنها در شهر بازی، در عرف مشترک «عمل» و «رویدادی قصدی» محسوب نمی‌شود در حالی که این افعال محصول میل و باور کودک است. همچنین برخی اعمال ناشی از عادت، همچون «بازی کردن با ریش» در عرف مشترک «عمل» محسوب نمی‌شود اما از نظر دیویدسن چنین افعالی از آنجا که ناشی از میل و باور پنهان عامل است، «عمل» است. اشکال دیگری که به دیدگاه دیویدسن مقدم وارد است، این است که وی در کنار باور، میل را به عنوان مؤلفه دوم مفهوم قصد مطرح می‌کند. از نظر وی نیازی به پذیرش حالتی مرموز به نام اراده نیست؛ به نظر می‌رسد

بتوان آن فعل را «جرم» و فاعل را «مجرم» و «گنه‌کار دانست». از نظر دیویدسن علیت میل + باور برای یک کنش، آن کنش را به عمل مبدل می‌سازد. با این تعریف، دایره مصادیق عمل منحصر در انسان بالغ نمی‌شود بلکه افعال حیوانات و کودکان نیز در زمره مصادیق «عمل» قرار می‌گیرد.

ابتدا به افعال حیوانی می‌پردازیم. فرض کنید شیری گرسنه در کمین شکار آهوئی نشسته است. با توجه به دیدگاه دیویدسن شیر گرسنه است و میل به برطرف کردن گرسنگی خود دارد و باور دارد آهوئی هست و باور دارد با شکار آن رفع گرسنگی می‌کند و باور دارد از طریق کمین و حرکت به موقع می‌تواند این آهو را شکر کند؛ به همین خاطر شیر قصد می‌کند آهو را شکار کند و این کار را انجام می‌دهد. با توجه به دیدگاه دیویدسن، این رویداد که توسط شیر محقق شد از آنجا که معلولی میل و باور شیر است کنشی قصدی است؛ اما با توجه به لوازمی که در کار بست «کنش قصدی» در بالا ذکر شد، این کنش را نمی‌توان «قصدی» دانست. در عرف مشترک هیچ‌گاه شیر را مسئول اخلاقی عمل خود دانست و یا آن را در دادگاه حاضر ساخت و برای عمل وی، مجازات و مکافات

مؤلفه سازنده «قصد»، «اراده» و نه «میل» است و نمی‌توان «اراده» را از تعریف قصد خارج کرد. اثبات «وجود اراده» به اختلافی بازمی‌گردد که شهود وجدانی بین «میل» و «اراده» (تصمیم) قائل می‌شود. انسان با شهود وجدانی خویش، متوجه تفاوت بین «میل» و «تصمیم» می‌شود. به بیان دیگر، عامل تفاوتی را در «هنگامی که میل به انجام کاری دارد» و «هنگامی که تصمیم به انجام کاری می‌گیرد» در خود احساس می‌کند. به بیان دیگر، گاهی عامل میل به انجام عملی دارد و باورهای وی مسیر برطرف کردن آن میل را به وی نشان می‌دهند اما وی هنوز «تصمیم» نگرفته‌است که آن کار را انجام دهد. در واقع، «میل» یک مفهوم مشکک است. امیال به شدت و ضعف متصف می‌شوند و صدق این امر، شهودی است؛ یعنی هر فرد در درون خود می‌یابد که گاهی به انجام «الف» میل دارد اما به انجام «ب» میل بیشتری دارد. در بحث از ساختار عمل، تفاوتی نمی‌کند حالت ذهنی به نام «اراده» و «تصمیم» را امری کاملاً مستقل از میل بدانیم و یا اینکه اراده را همان «میل شدید» در نظر بگیریم. آنچه اهمیت دارد این است که «اراده» قابل فروکاهش به مطلق میل نیست و نمی‌توان بین «میل» و

«اراده» رابطه اینهمانی برقرار ساخت. بنابراین شهود وجدانی نشان می‌دهد آدمی از حالتی ذهنی (نفسانی) به نام «اراده» برخوردار است و «اراده» حالتی موجود است و با «میل» متفاوت است. بنابراین علاوه بر اشکال انحراف علی، تعریف دیویدسن از قصد، نیز با دو اشکال اساسی (عدم مانع بودن تعریف و حذف مفهوم اراده) همراه است و در نتیجه نه تنها به دلیل اشکال انحراف علی تبیین علی عمل با استفاده از قصد به معنای دیویدسنی امکان‌پذیر نیست بلکه فارغ از این اشکال، خود مفهوم قصد در معنای دیویدسنی به درستی تعریف نشده‌است و چنین مفهومی اساساً دلیل عمل نیست تا بتوان با استفاده از آن، عمل را تبیین کرد.

جمع‌بندی (تأثیر بحث در ماهیت و روش علوم انسانی)

بر اساس اشکالات مطرح شده، نمی‌توان عمل را بر مبنای دیویدسن متقدم تبیین علی کرد. از طرفی با نفی تبیین علی درواقع قاعده‌مندی رفتار انسانی امکان‌پذیر نخواهد بود و نمی‌توان برای عمل آدمی قاعده تراشید. درواقع قوانین عام توصیفی در باب عمل وجود ندارد که بتوان با قرار دادن این قوانین در نقش کبری استدلالی ترتیب داد که نتیجه

آن، عمل انجام شده باشد. اعمال انسان در ذیل قوانین کلی مندرج نمی شوند و به همین خاطر پاسخ به پرسش «چرا» در انجام یک عمل صرفاً کوششی در جهت فهم عقلانی آن عمل و نه کشف علل آن است.

به نظر می رسد درباره عمل انسان هرچند تبیین علی به کمک قانون ضروری ممکن نیست، اما می توان تعمیم را جایگزین قانون کرد و از این طریق نظم های حاکم بر رفتارهای آدمی را قابل فهم کرد. دیویدسن نیز در نظر نهایی خویش از تبیین علی و دفاع از قوانین حتمی عبور کرده است و صرفاً از «تعمیم بندی» سخن گفته است. وی در جایی اشاره می کند: «اگر رویدادی از یک نوع ذهنی خاص معمولاً همراه با رویدادی از یک نوع جسمانی خاص باشد، این امر اغلب دلیل خوبی است برای اینکه انتظار داشته باشیم سایر موارد هم تقریباً همانطور باشند. تعمیم-هایی که این دانش عملی^۱ را تحقق می بخشند پذیرفته شده است که تنها به نحو تقریبی صادق هستند؛ یا آنها را صراحتاً در قالب احتمالی بیان می کنند» (Davidson: 219-218: 1980).

این بیان دیویدسن نشان می دهد که وی

نیز از قانون مند کردن رفتار آدمی به تعمیم های احتمالی روی آورده است و چنین تعمیم هایی را برای تشکیل دانش های عملی کافی می داند. چنین تعمیم هایی صرفاً با بیان احتمالی سروکار دارند و قانونی که اینچنین ساخته می شود چنین است: «در شرایطی همانند شرایط C اگر عامل، دلیلی همانند R داشته باشد، به احتمال زیاد عمل A را انجام می دهد». اگر این سخن درست باشد، اکثر علوم انسانی همانند علوم اجتماعی-جامعه شناسی، فرهنگ شناسی، تاریخ، اقتصاد و علوم سیاسی و همچنین دانش هایی همانند روان شناسی بر تعمیم های عام و احتمالی بنا شده اند و چنین تعمیم هایی برای تشکیل و سودمندی این علوم کفایت می کند. این تعمیم ها قانون نیست، زیرا قانون با مثال نقض، نقض می شود درحالی که چنین تعمیم هایی را نمی توان با مثال نقض باطل کرد.

از نظر دیویدسن تعمیم های مندرج در استعداد های علی همانند باور و میل استحقاق قانون نامیده شدن را دارند، اما وی بلافاصله تصریح می کند: «قوانینی که امر ذهنی و فیزیکی را به یکدیگر مربوط می سازند، مانند قوانین فیزیک نیستند» (Davidson: 219-218: 1980).

112: 2004)؛ زیرا تعمیم‌های ذهنی- فیزیکی که در تبیین با دلیل به کار می‌روند از مثال‌های نقض مصون هستند و سرشت پرابهامی دارند (اسمخانی، ۱۳۹۷: ۱۳۸-۱۳۵)؛ به همین خاطر او می‌نویسد: «تبیین با دلیل ... تا حدودی کم‌ارزش است، و تبیین آن پایین‌تر از تبیین‌های عالی علوم دقیق است، زیرا (تبیین با دلیل) به استعدادها^۱ علی وابسته است» (Davidson, 2004: 109). وی در نهایت اذعان می‌کند که چنین تبیین‌هایی «علم عالی نیست، اما پوچ هم نیست» (Davidson, 1980: 274). برای مثال فرض کنیم کودکی دچار یک اختلال روانی است و نسبت به خوردن نفت و مشتقات آن میل دارد. دانستن این استعداد،

سبب می‌شود تا والدین، نفت و مشتقات نفتی را از دسترس کودک دور کنند؛ هرچند کودک ممکن است نفت را ببیند و نخورد. در مجموع می‌توان گفت با توجه به انتقادات وارد شده بر نظریه دیویدسن در باب تبیین علی عمل، این نظریه در تبیین علی عمل ناموفق است و صرفاً تنها چیزی که در باب تبیین با دلیل می‌توان گفت این امر است که چنین تبیین‌هایی در نهایت ما را به یک سلسله شبه‌قوانین تعمیمی قابل استثناء می‌رساند که اساس بسیاری از علوم انسانی از جمله علوم اجتماعی و روان‌شناسی را تشکیل می‌دهد و قوانین علی را نمی‌توان در باب موضوع بسیاری از علوم انسانی که در باب عمل آدمی بحث می‌کنند به کار برد.

ملاحظات اخلاقی:

حامی مالی: این پژوهش هیچ کمک مالی از سازمان‌های تأمین مالی دریافت نکرده است.

تعارض منافع: طبق اظهار نویسندگان، این مقاله تعارض منافع ندارد.

برگرفته از پایان نامه/رساله: این مقاله مستخرج از رساله با عنوان «چیستی و تبیین عمل از دیدگاه دیویدسن و صدرالمتألهین» و راهنمایی دکتر احد فرامرز قراملکی و دکتر عبدالرسول کشفی می‌باشد.

منابع

- Jonathan Barnes, Princeton University press.
- Chisholm, Roderick (1966) (Freedom and Action, in K. Lehrer (ed.), Freedom and Determinism, New York: Random House.
- Dancy, Jonathan (ed.) (2000), Normativity, Blackwell .
- Davidson, Donald (1980), Essay on Action and Events, Oxford: Clarendon Press.
- Davis Wayne. A (2010) the Causal Theory of Action, in: A Companion To The Philosophy of Action, Wiley-Blackwell.
- Dray, W. (1957), Laws and Explanation in History, Oxford: OUP.
- Gluer, Kathrin (2011) Donald Davidson a Short Introduction, Oxford University Press.
- Hempel, Carl G. (1965), Aspects of Scientific Explanation, New York, Free Press .
- Hempel, Carl G (2001), The Philosophy of Carl G. Hempel: Studies in Science, Explanation, and Rationality, ed. by James H. Fetzer, Oxford, New York: OUP .
- Joseph, Mark (2004) Donald Davidson, United Kingdom:
- اسمخانی، محمدرضا. (۱۳۹۷). معنا، معرفت و دیگری در فلسفه دیویدسن. تهران: ققنوس.
- باقری، خسرو. (۱۴۰۰). عاملیت انسان: رویکردی دینی و فلسفی. تهران: واکاوش.
- ذاکری، مهدی. (۱۳۹۵). درآمدی به فلسفه عمل. تهران: سمت.
- ذاکری، مهدی. (۱۳۸۵ الف) نظریه عمل دیویدسن. قم: نشریه مفید، شماره ۵۶.
- ذاکری، مهدی. (۱۳۸۵ ب). هنجارمندی و تبیین عمل. قم: مجله پژوهش‌های فلسفی-کلامی، شماره: ۲۷.
- ذاکری، مهدی. (۱۳۸۷). نظریه علی عمل و اشکال ارتباط منطقی. تهران: فصلنامه فلسفه دانشگاه تهران، شماره: ۶.
- گیلیس، دانالد. (۱۳۹۴). فلسفه علم در قرن بیستم؛ ترجمه حسن میاننداری. تهران: سمت.
- ویلر، درل. (۱۳۹۳). فلسفه دانالد دیویدسن؛ ترجمه مجتبی درایتی. تهران: انتشارات تمدن علمی.
- Aristotle (1991) The Complete Works of Aristotle, by

Acumen Publishing
Limited.

Ricoeur, Paul: *Hermeneutics and the Human Sciences*, Trans. By John Thompson, Cambridge: Cambridge University Press, 1990.

Smith, Michael (2015) *The Explanatory Role of Being Rational*, in: *Philosophy of Action An Anthology*, Wiley Blackwell.

Stoecker, Ralf (2010) *Davidson*, in: *A Companion to the Philosophy of Action*, Wiley-Blackwell.

Winch, Peter (1958) *the Idea of Social Science and its Relation to Philosophy*, London: Routledge.